

Ядро фонду публічних бібліотек територіальних громад Кіровоградської області
(Соціологічне дослідження)

Марія Охріменко,
головний бібліотекар
науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Сьогодні бібліотечні фонди України є не лише надбанням народу, чинником його суспільного прогресу, але й однією зі складових загальнодоступного, національного інформаційного ресурсу держави.

Ядро бібліотечного фонду призначене для зберігання і громадського використання з метою задоволення наукових, культурних і освітніх потреб фізичних та юридичних осіб і є тією активною частиною, яка з найбільшою повнотою дозволяє вирішувати соціальні завдання, сприяє формуванню світогляду особистості. Від того, наскільки якісно і повно сформоване ядро фонду бібліотек громад, залежить ефективність роботи книгозбірень.

Тематика дослідження обумовлена необхідністю виявлення сучасного стану фонду бібліотек територіальних громад Кіровоградщини.

Мета дослідження – вивчення стану наявного бібліотечного фонду для удосконалення комплектування та формування ядра фонду бібліотеки у майбутньому.

Об'єктом та базами дослідження були визначені публічні бібліотеки 6 територіальних громад області, а саме: міських Гайворонської та Олександрійської та селищних – Новгородківської, Олександрівської, Маловисківської, Петрівської.

Завдання дослідження – узагальнення аналітичних матеріалів, підготовлених базовими бібліотеками, стосовно обсягу, якісного та галузевого складу загального фонду, який задовольняє потреби користувачів, у відсотках; співвідношення документів за мовною ознакою та періодизацією видань; джерел, з яких отримується інформація для поповнення фонду; пріоритетів щодо формування ядра бібліотечного фонду та методів його вивчення.

Під час дослідження було застосовано метод анкетування та статистичної інформації.

У дослідженні взяли участь 94 публічні бібліотеки, що становить 17,4% від загальної кількості бібліотек області.

Переважає більшість бібліотек, які взяли участь у дослідженні, розташовані на території Олександрівської селищної територіальної громади (27), менша частка – Маловисківської ТГ (7).

Кількість респондентів, які відповідали на запитання анкети, – 94 особи, що складає 10,7% від загальної кількості бібліотечних працівників області. Серед них: 9,5% працівників (9 осіб) – з вищою спеціальною освітою, 6,4% (6 осіб) – вищою не фаховою, 78,7% (74 особи) – базовою вищою, 5,3% (5 осіб) – середньою освітою.

Книжковий фонд бібліотек у громадах, охоплених дослідженням, на 1.04.2022 року нараховує 1 120 873 прим., що складає 21,8% від загального книжкового фонду бібліотек області (без обласних бібліотек). Найбільша кількість фонду нараховується у бібліотеках Олександрійської міської територіальної громади – 361 955 прим., найменша – у закладах Маловисківської ТГ – 103 434 прим.

Бібліотечний фонд територіальних громад містить літературу з таких галузей знань:

№	Назва територ. громади	Фонд (всього прим.)	Суспільно-політична	%	Природнича, сільськогосподарська	%	Технічна	%	Гуманітарна	%
1	Гайворонська міська	246 645	21 707	8,8	5 549	2	23 787	9,8	195 602	79,2
2	Маловисківська селищна	103 434	8 482	8,2	4 903	4,7	10 031	9,7	80 018	77,4
3	Новгородківська селищна	119 796	31 816	26,5	2 724	2,2	11 162	9,3	74 094	62
4	Олександрівська селищна	161 907	26632	16,4	24 247	15	12 245	7,6	98 783	61
5	Олександрійська міська	361 955	39 381	10,9	30 167	8,3	21 377	5,9	271 030	74,9
6	Петрівська селищна	127 136	15 946	12,5	7 286	5,7	5 594	4,4	98 310	77,4
	Разом	1120873	143964	12,8	74876	6,7	84196	7,5	817837	73,0

Слід зазначити, що частка суспільно-політичної літератури у бібліотеках 6 громад становить 12,8% від загальної кількості фонду. Більше 20% документів даної галузі знань містяться у фондах бібліотек Новгородківської селищної громади. Кількість, меншу за середній показник, мають бібліотеки Маловисківської селищної (8,2%) та Гайворонської міської (8,8%) територіальних громад.

Найменший відсоток у фондах бібліотек складає науково-природнича та сільськогосподарська література (6,7%). Невелику кількість такої літератури мають бібліотеки Гайворонської міської (2%) та Новгородківської селищної (2,2%) громад, найбільшу – Олександрівська селищна (15%) та Олександрійська міська (8,3%) територіальні громади.

Технічна література в закладах наявна в кількості 84 196 прим. (7,5%). Найменше такої літератури у Петрівській селищній (4,4%) громаді, відсоток технічної літератури, вищий за середній показник, – у Гайворонській міській (9,8%), Маловисківській (9,7%) та Новгородківській (9,3%) селищних громадах.

В якості критерію оцінки при прийнятті рішення про зберігання документів у фонді має бути їх відповідність економічному профілю територіальної громади.

Фонди гуманітарної літератури складають найбільший відсоток загального фонду – 73%. Найменша кількість від середнього показника – у бібліотеках Новгородківської (62%) та Олександрівської (61%) селищних громад, найбільша – у закладах Гайворонської (79%) міської територіальної громади.

Необхідно зазначити, що формування фондів гуманітарної літератури потребує постійного вивчення контингенту користувачів, їх інтересів, потреб, мотивів звернення до документів.

Фонди бібліотек територіальних громад мають видання різними мовами, тому існує поділ фонду за мовами: українською, російською та зовсім незначний відсоток – 0,06% (727 прим.) іншими мовами.

№	Назва територ. громади	Кількість фонду (прим.)	Українською мовою (прим.)	%	Російською мовою (прим.)	%
1	Гайворонська міська	246 645	106 400	43	140 245	57
2	Маловисківська селищна	103 434	56 546	54,5	46 888	45,5
3	Новгородківська селищна	119 796	66 352	55,0	53 444	45
4	Олександрівська селищна	161 907	110 984	68,5	50 923	31,5
5	Олександрійська міська	361 955	182 824	50,5	179 131	49,5
6	Петрівська селищна	127 136	94 134	61,5	33 002	38,4
	Разом	1120873	617240	55,1	503633	44,9

Позитивним є те, що відповідно до результатів дослідження більша частина книжкового фонду – 55,1% надрукована державною мовою і переважає частку літератури російською мовою – 44,9%. Бібліотеки громад мають у більшості документи державною мовою, за винятком бібліотек Гайворонської міської територіальної громади, де частка літератури українською мовою складає 43%. У деяких бібліотеках селищних територіальних громад показник української літератури вищий за середній: в Олександрівській ТГ – 68,5% та Петрівській – 61,5%.

Одним із важливих завдань бібліотеки в роботі з фондом є своєчасне його поповнення та оновлення, а також списання тих документів, які втратили свою актуальність. Такою літературою на даний час є частина документів, надрукованих російською мовою.

Згідно з рекомендаціями Міністерства культури та інформаційної політики України потрібно припинити поповнення бібліотечних фондів виданнями, що мають походження або виготовлені та вивезені з території держави-агресора, тимчасово окупованої території України (відповідно до статті 28 Закону України «Про видавничу справу»).

Статистичний аналіз складу фонду дозволив виявити: видання радянського періоду переважають кількісно надруковані до 1991 року. Всього у фондах таких видань від 46% до 63%: найбільше – у бібліотеках Олександрівської селищної територіальної громади – 63%, найменше – у закладах Гайворонської міської територіальної громади – 46%.

За результатами дослідження, переважна частина фонду 6 територіальних громад – документи, надруковані до 1991 року – 51,5%, найменше документів, надрукованих у період 2000-2021 рр. – 15,6%.

№	Назва громади	Загальна кількість фонду	До 1991 року	%	1991-2000 рр.	%	2000-2021 рр.	%
1	Гайворонська міська	246 645	113 456	46	71 528	29	61 661	25
2	Маловисківська селищна	103 434	54 846	53	27 892	27	20 696	20
3	Новгородківська селищна	119 796	57 561	48	37 080	31	25 155	21
4	Олександрівська селищна	161 907	102 001	63	34 001	21	25 905	16
5	Олександрійська міська	361 955	201 950	56	135 186	37	24 819	7
6	Петрівська селищна	127 136	47 284	50	63 141	30	16 711	20
	Разом	1120873	577098	51,5	368828	32,9	174947	15,6

Як відзначили респонденти, інформацію про документи для поповнення фонду вони отримують з різних джерел: прайс-листи – 100%; анонси, сайти авторів та видавництв – 82,5%; каталоги періодичних видань – 71%; соціальні мережі – 69%; книжкові магазини – 50%, інтернет-магазини, презентації книг – 35%.

Що стосується якісного складу фонду, то потрібно зазначити, що основна мета формування фонду в бібліотеках сучасних територіальних громад – досягнення відповідності його складу завданням та потребам громади, створення максимально повного, обґрунтованого фонду документів на традиційних та електронних носіях інформації відповідно до завдань бібліотеки та інформаційних потреб користувачів.

Відповіді переважної більшості респондентів (96,1%) свідчать про те, що склад фонду бібліотек громад задовольняє потреби користувачів не в повному обсязі, хоча працівники бібліотек намагаються комплектувати фонди, орієнтуючись на потреби реальних та потенційних користувачів. У той же час обмеженість бюджетного фінансування, зростання вартості видань не дозволяють поповнювати фонди повноцінно. Фахівці відзначили, що книгозбірням громад не вистачає довідкових видань – енциклопедій, довідників, словників – з уточненими та оновленими матеріалами; недостатньо галузевої літератури прикладного характеру – з кулінарії, рукоділля, ремесел; сільськогосподарських видань; науково-популярної літератури з різних галузей знань – психології, медицини, спорту, а також видань з історії України, сучасної української літератури, історичних романів.

Користувачам бібліотек не вистачає творів таких сучасних українських письменників: Н. Фіалко, Д. Корнія, В. Шевчука, М. Кідрука, І. Роздобудько, О. Забужко, С. Талан, В. Лиса.

Немає в достатній кількості або взагалі в наявності творів зарубіжних письменників у перекладі українською мовою: Е. Джеймса, М. Етвуда, Є. Лапідуса, Д. Мойес, Ю. Несбьо, Дж. Орвелла, Д. Фаулза та інших.

Для якісного задоволення потреб користувачів необхідно також поповнювати фонди бібліотек періодичними та дитячими виданнями.

На жаль, в сьогоденних умовах фонд жодної з 94 бібліотек не задовольняє потреби користувачів в повному обсязі.

Початкове комплектування бібліотечного фонду необхідно орієнтувати перш за все на створення його ядра.

Ядро фонду – обов'язковий мінімум зібрання найцінніших у науковому й художньому аспекті творів друку та інших матеріалів з тих галузей знань і видів видань, які відповідають профілю фонду певної бібліотеки.

На думку переважної більшості респондентів (95,5%), пріоритетну позицію у формуванні ядра бібліотечного фонду займають інформаційні документи, енциклопедії, довідники, словники, що містять достовірну інформацію, а також документи, що відповідають культурно-економічному профілю регіону. Особливу роль при формуванні фондів публічних бібліотек відіграють видання краєзнавчого характеру, періодичні видання довготривалого зберігання, обов'язковий примірник місцевих видавництв; 4,5% опитаних пропонують включити до ядра фонд рідкісних книг.

Працівники бібліотек вважають, що найважливішою умовою та пріоритетним завданням формування ядра бібліотечного фонду є наявність україномовних видань сучасної художньої та галузевої літератури для різних категорій користувачів, а 54,5% респондентів відповіли, що ядро має включати документи на електронних носіях, а також літературу для дітей та юнацтва. Всі 100% фахівців відзначили, що склад і обсяг фонду повинні якнайповніше відповідати інформаційним потребам користувачів.

Необхідно зазначити, що для проведення соціологічного дослідження переважна більшість бібліотек громад (74,5%) використовувала статистичний метод вивчення бібліотечного фонду (засіб кількісного дослідження), 19,3% – метод повсякденного вивчення (здійснюється співробітниками, що працюють з фондом), 5,3% – бібліографічний метод (аналіз фонду з точки зору його якісного змісту), 0,9% – соціологічний метод (бесіди, анкетування, опитування).

Висновки

У дослідженні взяли участь 17,4% бібліотек області із 6 територіальних громад. У фондах бібліотек за мовною ознакою переважає література, надрукована державною мовою (55,1%). Найбільше у фондах бібліотек видань, які вийшли друком до 1991 року. Інформацію про документи для поповнення фонду респонденти отримують з різних джерел, але найчастіше з прайс-листів, анонсів, сайтів авторів та видавництв, каталогів періодичних видань. Якісний склад фонду бібліотек 6 територіальних громад задовольняє потреби користувачів не в повному обсязі. Потребують оновлення енциклопедії, словники, довідники; не вистачає творів сучасних українських письменників. При формуванні ядра бібліотечного фонду надаються пріоритети україномовним довідковим та енциклопедичним виданням, літературі історико-культурного характеру

довготривалого зберігання, краєзнавчим виданням. Всі видання ядра фонду мають відповідати культурно-економічному та читацькому профілю регіону. При проведенні дослідження використовувався, здебільшого, статистичний метод вивчення бібліотечного фонду.

Бібліотекам області пропонуємо: проводити вивчення бібліотечного фонду задля визначення відповідності змісту документів, мовної ознаки, періоду випуску та місця видання згідно з рекомендаціями Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України; формувати ядро бібліотечних фондів відповідно до культурно-економічного профілю регіону; забезпечувати систематичне поповнення бібліотечного фонду виданнями державною мовою; залучати альтернативні джерела комплектування, зокрема налагоджувати зв'язки з видавництвами, творчими спілками, авторами книг; розробляти інноваційні проєкти з метою поповнення книжкових фондів сучасною літературою.